

KUR'AN-I KERİM'İN MADDİ VARLIĞI

(Kök Kavramlar, İnzali, Tebliği, Zabtı, Cem
ve Teksiri Üzerine Bir Değerlendirme)

Türkiye İlahiyatçılar Birliği Vakfı ve Mustafa Asım Köksal
Araştırma Merkezi Çalıştaylar Serisi (2)

KÎTABÎ YAYINLARI

KUR'AN-I KERİM'İN MADDİ VARLIĞI
(Kök Kavramlar, İnzali, Tebliği, Zabtı, Cem
ve Teksiri Üzerine Bir Değerlendirme)

Editör

Prof. Dr. Mustafa BAŞ

E-ISBN

978-625-8085-87-7

Baskı- Cilt

Step Ajans

Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11 Bağcılar / İstanbul

Tel. 0212 446 88 46 Fax. 0212 446 88 24

Matbaa Sertifika No: 45522

1. Baskı

İstanbul, Haziran 2024

kitâbî

Ziya Gökalp Mahallesi, Abdullah Paşa Caddesi, No:28

Başakşehir/İstanbul

Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40

WhatsApp Hattı: 0212 909 80 86 Web: www.bekakitap.com

e-posta: bekayay@hotmail.com

Yayıncılık Sertifika No: 50128

kitâbî Beka Araştırma Danışmanlık Reklamcılık Eğitim

Yayıncılık ve Tic. Ltd. Şirketi'nin tescilli markasıdır.

KUR'AN ÜZERİNDE KONUŞMAK, MUSHAF ÜZERİNDE KONUŞMAK ANLAMINA GELİR Mİ? *Kur'an Ve Mushaf İlişkisi Üzerine Felsefi Tutarlılık Açısından Bir Değerlendirme*⁴⁸³

Prof. Dr. Recep KILIÇ⁴⁸⁴

Bu yazıda Kur'an-ı Kerim ile Mushaf arasında *korunmuşluk düzeyleri* açısından kurulan ilişki, felsefi tutarlılık açısından konu edilmektedir. Üzerinde durulacak soru veya sorunu açık seçik hale getirebilmek için önce Kur'an-ı Kerim ve Mushaf ile ilgili Müslüman geleneğin ortalama açıklama veya kabullerine işaret edelim.

483 Türkiye İlahiyatçılar Birliği Vakfı (TİLBİR) ile Mustafa Asım Köksal Araştırma Merkezi'nin (MAKAM) birlikte düzenlediği *Kur'an Çalıştayı* vesilesi ile Kur'an üzerinde akademik düzeyde çalışan ülkemizin değerli bilim insanlarını dinleme imkânı bulduk. Yapılan konuşmalarda işaret edilmiş olan önemli olduğunu düşündüğüm bir konuya bu yazı vesilesi ile dikkat çekmek istedim. Çalıştayı düzenleyen kurumların başkanları Prof. Dr. Mustafa Erdem ile Prof. Dr. Mustafa Baş'a; bilgilendirici ve ufuk açıcı sunumlarından dolayı değerli katılımcılara teşekkür ederim. Metnin ilk halini okuyan ve yaptıkları değerlendirmelerle anlaşılır hale gelmesine katkı sağlayan Prof. Dr. Mustafa Erdem ile Prof. Dr. Baki Adam'a özel teşekkürlerimi sunarım.

484 Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Kur'an-ı Kerim, Allah tarafından Hz. Muhammed'e yaklaşık 23 yıllık bir süreç içinde vahiy yoluyla Arapça olarak indirilmiş olan ayetlerin bütününe verilen isimdir. Kendisine vahiy yoluyla indirilmiş olan ayetleri Hz. Muhammed muhataplarına sözlü olarak, okuyarak iletmiş; okunan ayetler ezberlenmek ve dönemin şartlarına göre yazılmak suretiyle kayıt altına alınmış, fakat peygamberimizin sağlığında *iki kapak arasında somut bir kitap* haline getirilmemiştir. Dağınık halde bulunan Kur'an ayetleri, onun vefatından sonra Hz. Ebubekir döneminde vahiy kâtiplerinden oluşan uzman bir heyet tarafından bir "kitap" haline getirilmiş ve bu kitap "*Mushaf*" olarak isimlendirilmiştir. Bu Mushaf, Hz. Osman döneminde yedi nüsha halinde çoğaltılarak dönemin büyük yerleşim merkezlerine gönderilmiştir. Kur'an'ın çoğaltılıp yayılmasında bu nüshalar esas alınmış ve günümüze kadar o haliyle korunmuştur.

Görüldüğü gibi *Kur'an-ı Kerim* denilince Hz. Muhammed'in sözlü olarak okuyup aktardığı ayet-i kerimeler; *Mushaf* denilince de bu ayetlerin yazılı bir metin halinde somut bir kitaba dönüşmüş şekli anlaşılmaktadır. Allah ayetlerini sözlü bildirimler şeklinde vahyetmiş olduğundan bu ayetlerin toplamı olan *Kur'an-ı Kerim*, öncelikle sözlü bildirimler bütününe ifade eder. Kuran'ın bu söz varlığının dile getirilmesi, dile getirilmenin yazıya geçirilmesi, yazıya geçirilmiş olanın muhafaza edilmesi ve muhafaza edilmiş olan yazıların bir araya getirilerek *Mushaf*'ın oluşması ve sonrasını içine alan süreç, "*Kur'an Tarihi*" adı verilen akademik bir disiplinin çalışma alanını oluşturmaktadır. Bu yazının amacı veya konusu, Kur'an tarihine akademik bir katkı vermek değil; bu alanda *Kur'an'ın korunmuşluğu ile ilgili akademik söylemi* felsefi tutarlılık açısından değerlendirmeye çalışmaktır.

Yazının temel sorununu açıklığa kavuşturabilmek için *Kur'an'ın korunmuşluğu* ifadesi ile kast edilen anlamın açıklanması gerekir. Çünkü *Kur'an'ın korunmuşluğu ifadesinin kapsamı*, ilk bakışta fark edilemeyen, oldukça geniş bir süreci içine alır. Bu nedenle de bu ifadenin *Kur'an Tarihi* içinde yer alan aşamalardan hangisini kapsadığı açık hale getirilmelidir. Bu yapılmadığı takdirde Kur'an-ı Kerim hakkında konuşmak, her zaman Mushaf hakkında konuşmak anlamına gelmeyeceği gibi, Kur'an'ın korunmuşluğu hakkında konuşmak da Mushaf'ın korunmuşluğu hakkında konuşmak anlamına gelmez.

Geleneksel Müslüman anlayışta Kur'an-ı Kerim'in "*korunmuşluğu*" ile, ayetlerin Allah tarafından Hz. Muhammed'e yabancı hiçbir müdahale olmaksızın indirilmesi; Hz. Muhammed'e indiği andan itibaren de hiçbir eksiltme, artırma ve değiştirme olmaksızın indiği hal üzere Mushaf halinde toplanıp günümüze kadar ulaşması ifade edilmek istenir. Buna göre Kur'an'ın korunması, birbirini takip eden üç aşamadan oluşur:

i. İlk aşama, ayetlerin Hz. Muhammed'e inzal aşamasıdır. Bu aşamada ayetler Hz. Muhammed'e bizzat Allah tarafından vahiy yoluyla indirilmiştir. Ayetlerin inzali aşamasında Hz. Muhammed, cin ve şeytan gibi varlıkların olası zararlarından *ilahi inisiyatif (inayet) ile korunmuştur*.

ii. İkinci aşama, kendisine gelen ayetleri Hz. Muhammed'in dile getirip muhataplarına iletmesi (tebliğ etmesi) evresidir. Bu aşamada *ilahi inisiyatif (inayet) ile gerçekleşen koruma sayesinde* peygamberimiz, kendisine inzal edilen ayetleri (vahyi), olduğu hal üzere insanlara ulaştırmıştır.⁴⁸⁵ Hz. Muhammed peygam-

485 5. Maide suresi, 67 (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ) (Ey peygamber! Rabbinden sana

berlik görevini bu düzeydeki bir koruma sayesinde eksiksiz bir şekilde yerine getirmiştir.

iii. Üçüncü aşama, Kur'an ayetlerinin Hz. Muhammed'in vefatından günümüze kadar geçen süreçte korunması ile ilgilidir. Bu aşamada da Kur'an ayetleri her türlü yabancı müdahaleye karşı korunmuş ve peygamberimize indiği hal üzere olduğu gibi günümüze ulaşmıştır.⁴⁸⁶

Son zamanlarda Kur'an'ın korunmuşluğu ile ilgili akademik söylemde dikkat çekici şöyle bir ayırım yapılmaktadır: *Kur'an, birinci ve ikinci aşamalarda, yani peygambere inzali ve insanlara intikalinde ilahi bir koruma altında iken üçüncü aşamadaki koruma işi Müslüman topluma (ashaba) havale edilmiştir.* Böylece Kur'an-ı Kerim'in korunması ile Mushaf'ın korunması arasında *niteliksel bir ayırımı* gidilmektedir. Bu ayırımı göre *Kur'an-ı Kerim* ilahi koruma altına alınırken, *Mushaf'a* beşerî imkân ve kabiliyetler oranında bir koruma atfedilmektedir.

Böyle bir ayırım, ayırımı yapan kişilerin Kur'an-ı Kerim ile ilgili kabulleriyle uyuşmayacak mantiki sonuçlar barındırır ve kendi içinde tutarsızdır. Bu konuya açıklık getirmek istiyorum.

Sorun Nedir?

Gerekçesi ne olursa olsun yapılan bu ayırım, Mushaf'ın sıhhatini, dolayısıyla güvenilirliğini tartışmalı hale getirmektedir.

indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan Allah'ın sana vermiş olduğu elçilik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. ...

486 Aslında Kur'an'ın korunmuşluğu ifadesinin kapsamı bu üç aşama ile sınırlı değildir; çünkü Kur'an ayetleri dikkate alındığında dile getirdiğimiz ilk aşama öncesinde de bir korunmadan söz edilebilmektedir. Ancak işaret ettiğimiz bu üç aşamadaki korumanın niteliği ve öneminin anlaşılması, *sorunumuzu* anlatabilmemiz için yeterlidir.

Mushaf'ın güvenilirliği konusunda ortaya çıkan bir şüphe, Kur'an-ı Kerim'i de şüpheli hale getirir. Çünkü Mushaf'ın korunmuşluğu hangi düzeyde garanti edilebilirse Kur'an-ı Kerim'in korunmuşluğu da ancak o düzeyde garanti edilebilir. *Mushaf'ın ilahi bir yolla değil de Sahabe'nin imkân ve kabiliyetleri oranında korunduğunu söylemek ile Hz. Muhammed'e inzal olunan ayetlerin günümüze tam olarak intikal etmediğini söylemek* arasında gerçek anlamda bir fark yoktur. Bu, Sahabe'nin bazı Kur'an ayetlerini Mushaf'a almadığı veya ayet olmayanı ayetmiş gibi Mushaf'a yerleştirdiği demek değil; Sahabe'nin kendilerine Hz. Peygamberden intikal eden ayetleri *olduğu hal üzere "Mushaf" şeklinde koruyabilme güç ve imkânlarının olmadığı* söylemek demektir. Bundan dolayı da yapılan böyle bir ayırımı mantıki sonucu, *Müslüman geleneğinin inancının aksine, Kur'an-ı Kerim'in* Peygamberimize inzal olduğu hal üzere *kendisinden sonraki nesle ulaştırılamamış olması* olacaktır.

Bu ayırımı yapanların böyle bir niyetlerinin olup olmamasının konumuz açısından bir önemi yoktur. Ayırımı yapanın niyetinden bağımsız olarak ortaya çıkan mantıki sonuç budur. Bu ayırıma göre;

1. Kur'an-ı Kerim ilahi koruma altında, Mushaf beşeri koruma altındadır.
2. İlahi olan (Allah), mükemmel ve kusursuz olduğundan koruması da mükemmel ve kusursuz olur. Bu nedenle O'nun koruması altında olan Kur'an-ı Kerim, kusursuz, tam ve hatadan münezzeh olur.

3. Beşer eksik ve kusurlu olduğundan, koruması altında olan da eksik ve kusurlu korunmuş olur. Bundan dolayı Mushaf hatadan münezzeh olamaz.
4. Hatadan münezzeh olmayan Mushaf'a referans ile hatadan münezzeh Kur'an-ı Kerim hakkında konuşmak tam olarak mümkün değildir. Çünkü Mushaf'ta olan ayetin Kur'an-ı Kerim'e delaleti şüpheli hale gelmiştir.

Bu çıkarımda üçüncü ve dördüncü önermeler birinci önermenin zorunlu sonuçlardır. Birinci önermeyi kabul eden bir insanın üçüncü ve dördüncü önermeleri reddetmesi kendi içinde tutarsızlığa düşmesi demek olur. Bu tutarsızlıktan kurtulmanın yolu ise, birinci önermenin doğruluğunun gözden geçirilmesiyle mümkündür.

Sahabe Devrinden Sonra Kur'an-I Kerim Hakkında Ancak Mushaf Üzerinden Konuşulabilir

Kur'an-ı Kerim üzerinde konuşmanın mahiyet veya anlamı muhatabına göre değişir. İlk muhataplar açısından Kur'an-ı Kerim üzerinde konuşmak, aynı zamanda Hz. Peygamber hakkında konuşmak anlamına da gelmekteydi. Onlar açısından Kur'an ile ilgili *temel sorun, peygamberimizin "Kur'an" adına insanlara bildirdiği ayetlerin, iddia ettiği gibi "gerçekten Allah'tan gelip gelmediği" konusunda karar verme sorunu* idi. Bu sorun, Hz. Muhammed'in gerçekten peygamber olup olmadığı ile ilgiliydi. İlk bakışta sadece Hz. Muhammed'in muhataplarını ilgilendiriyor gibi gözükse de bu sorun en az onlar kadar Hz. Muhammed'in kendisini de ilgilendirmekteydi.

Sorunun Hz. Muhammed'i ilgilendiren yönü, kırk yıllık ömründe ilk defa yaşadığı *vahiy tecrübesinden emin olma, onu*

tam olarak anlama ve anlamlandırma meselesi idi. Bu tecrübe ile ilgili cevabından emin olması gereken soruyu şu şekilde ifade edebiliriz: “Acaba ruh sağlığı bozulmuş olabilir miydi? Ömründe ilk defa deneyimlediği bu tecrübeye yaşadıkları, gördükleri ve işittikleri bir yanılsama olabilir miydi? Özellikle kendisine inanmayan muhataplarının sıklıkla dillendirdikleri gibi kendisine cinler musallat olmuş olabilir miydi?”.

Ruh sağlığının bozulmadığından, bu konudaki muhtemel şüphelerin yersiz olduğundan, dolayısıyla yaşadıklarının bir yanılsama olmadığından *önce kendisi emin oldu*; buna *önce kendisi inandı*, sonra da ilk muhatapları iman etti. 2. Bakara suresinin 285.ayetinde bu durum açık bir şekilde ifade edildi: “**Peygamber, Rabbinden kendisine vahiy yoluyla indirilene iman etti; ardından da müminler iman ettiler...**”⁴⁸⁷

Hız. Muhammed açısından ikinci sorun, yaşadığı vahiy tecrübesi ile kendisine bildirilen hakikatlere (kendisine tevdi edilen emanete) nasıl sahip çıkacağı sorunu olmalıydı. Çünkü kendisine bildirilen hakikatleri, gündelik tecrübesinde olduğu gibi, unutabilir dolayısıyla da insanlara eksik veya yanlış bildirimde bulunabilirdi. Bu süreçle ilgili ayet ve rivayetlerde önceleri ne yapacağını tam olarak kestiremediği görülmekte; kendisine verileni olduğu gibi eksiksiz ezberleyebilmek için özel arayışlara girmek üzereyken bu konudaki endişelerinin de giderildiği anlaşılmaktadır. Böyle bir tecrübeyi başlatan irade, kendisine bildirilen hakikatlerin muhafazası konusunda ona ne yapması gerektiğini de öğretmiş; daha doğrusu bu konuda özel bir gayret göstermesine lüzum olmadığı kendisine vahiyle

bildirilmiştir: “*Ey Muhammed! Sana Kur'an'ı okutacağız ve sen onu unutmayacaksın.*”⁴⁸⁸

Bu süreçte yaşananların ayrıntısı ehli için bilinen hususlardır. Bununla birlikte vahiy sürecinin başlangıç evresinde Hz. Peygamberin yaşadıklarını açık seçik hale getirmemize yardımcı olacak kadar bazı ayetlere dikkat çekebiliriz: 52. Tur suresi, 29-30.ayetlerde Hz. Muhammed'e cinlerin musallat olmadığının garantisi verilirken geçmiş ve gelecek ile ilgili ölçüsüzce konuşup şiirler söyleyen bir kâhin olmadığı da teyit edilir:

“Ey Muhammed! Sana vahyedilenler ile insanlara öğüt vermeye devam et. Sen rabbinin peygamberlik lütfettiği birisin. Onların iddia ettikleri gibi *ne kâhinsin ne de mecnun!* Yoksa onlar “*O bir şairdir; zamanın getireceği felaketlere uğramasını bekliyoruz!*” *mu diyorlar!*”⁴⁸⁹

15. Hicr suresi, 6. ve 7. ayetlerde de muhaliflerinin kendisini benzer şekilde suçladıklarına dikkat çekilmiş, ardından bu konuda kendisine ilahi bir garanti verilmiştir.

Mekkeli müşrikler alay ederek şöyle dediler: “Ey kendisine kitap indirildiğini iddia eden kişi! “*Sana cinler musallat olmuş, sen cinlenmişsin. Peygamberlik iddianda samimi isen bize melekleri niye göstermiyorsun.*” (6-7)

488 سَنُقَرِّكَ فَلَا تَنْسَى (87. A'la suresi 6); Müslüman gelenek 75. Kıyame suresinin 16-19.ayetlerini de bu bağlamda yorumlamıştır:

(75/16) لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُغَيِّجَ بِهِ فَاِذَا (75/17) اِنَّا عَلَيْنَا جَمْعُهُ وَقُرْآنُهُ (75/18) بِيْزْ اِنَّا فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ (75/19) فَذَكِّرْ فَمَا اَنْتَ بِنَعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ (52/30); [Benzer suçlamalara şu ayetlerde de dikkat çekilmiştir: 23/70; 34/8; 37/36; 44/14; 68/51]

489 (52/29) فَذَكِّرْ فَمَا اَنْتَ بِنَعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ (52/30); [Benzer suçlamalara şu ayetlerde de dikkat çekilmiştir: 23/70; 34/8; 37/36; 44/14; 68/51]

Şüphe yok ki *Kur'an'ı biz indirdik ve her türlü tahrife karşı onu elbette yine biz koruyacağız.* (9)⁴⁹⁰

Bu bildirimler vasıtasıyla Hz. Muhammed yaşadığı tecrübenin gerçek bir vahiy tecrübesi olduğundan ve bu tecrübe aracılığı ile kendisine tevdi edilen emanete (hakikatlere; ayetlere) nasıl sahip çıkacağından emin oldu. Bu emniyete nasıl ulaştığı sorusu üzerinde durmak, bu yazının konusu dışında olmakla birlikte, kısaca şunu söyleyebiliriz ki, yaşadığı tecrübenin keyfiyeti ve o tecrübeye elde ettiği hakikatlerin muhteva ve mahiyeti böyle bir emniyete ulaşmasını sağlamış olmalıdır. Hz. Peygamber, muhataplarının karşısına bu emniyet ve güven ile çıkmıştır.

Kısaca ifade etmek gerekirse Hz. Muhammed Kur'an üzerinde konuşurken birbirinden ayrılamaz şu iki konu üzerinde konuşmuş oluyordu: O'nun Kur'an üzerinde konuşması;

1. Kendisinin Allah'ın elçisi olduğu;
2. Bir elçi olarak insanlara getirdiği hakikatlerin kendi kelamı değil "Allah'ın kelamı" olduğu, anlamına geliyordu.

Kur'an üzerinde konuşma hususunda durum Hz. Muhammed'in *ilk muhatapları* açısından da aynıydı. Onlar da Kur'an ayetleri üzerinde konuşturlarken aslında şu iki konudaki kararlarını ifade ediyorlardı:

i. İlk olarak, bu ayetleri kendilerine getiren zatın ahlaki kişiliği, doğru söyleyip söylemediği ve ruh sağlığının yerinde olup olmadığı konusunda karar veriyorlardı.

490 اِنَّا (15/7) لَوِ مَا تَأْتِيْنَا بِالْمَلِكَةِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّٰدِقِيْنَ وَقَالُوا يَا اَيُّهَا الَّذِي نَزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ (15/9) نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَٰفِظُوْنَ

Bu ayeti "*Kur'an'ı biz indirdik; indirdiğimiz peygamberi her türlü tehlikeye karşı elbette biz koruyacağız*" şeklinde anlayanlar da vardır.

i.i. İkinci olarak da Kur'an adına kendilerine "ilahi hakikat" olarak takdim edilen verilerin gerçekten öyle olup olmadığına karar veriyorlardı. Verecekleri bu karar ile, aynı zamanda, bu hakikatleri getiren kişinin gerçekten peygamber olup olmadığına da karar vermiş oluyorlardı.

Dolayısıyla ilk muhataplar Kur'an üzerinde konuşurken, Hz. Muhammed'in kişiliği, peygamberliği ve yaptığı bildirimleri (vahyi) birlikte değerlendirmek durumundaydılar. Aslında bu durum ilk muhataplardan bağımsız olarak Kur'an hakkında konuşmanın doğası gereğidir. Çünkü Hz. Muhammed'in peygamberliği ile getirdiği hakikatlerin Allah katından geliyor olmasını birbirinden ayrı düşünmek mantıken mümkün değildir. 36. Yasin suresinin 2-3.ayetleri tam da bu mantıki gerekliliğe dikkat çeker: "*Kur'an-ı Hakim'e yemin olsun ki sen, Allah'ın elçilerindensin.*"⁴⁹¹

Görüldüğü gibi ilk muhataplar açısından Kur'an üzerinde konuşmak demek, *Hz. Muhammed'in peygamberliği ve ona gelen vahiy üzerinde konuşmak demektir*; bu konuşma *Mushaf üzerine konuşmak anlamına gelmiyordu*. Çünkü henüz Mushaf oluşmamıştı. Bugün önümüzde Hz. Muhammed olmadığına göre elimizde Kur'an adına sadece Mushaf bulunmaktadır. Bundan dolayı bugün Mushaf üzerinde konuşmadan Kur'an üzerinde konuşabilmek teorik olarak mümkün olsa bile fiilen mümkün değildir. *Miladi yedinci asırda Hz. Muhammed'in şahsında ilahi bir vahiy tecrübesinin yaşanmış olduğunu teorik düzeyde kabul eden bir kişi, bu vahyin günümüze eksiksiz bir şekilde intikal ettirilmiş olduğundan şüphe edip bunu kabul etmeyebe- lir. Kur'an-ı Kerim ve Mushaf'ın korunmuşluk düzeyi arasında*

491 (36/3) (أَنْتَ لَیْمَنَ الْمُرْسَلِينَ) (36/2) (وَالْقُرْآنَ الْحَكِيمَ)

yapılan yukarıdaki ayırım, tam da böylesi bir şüpheyi haklı kılar. Bu nedenle günümüzde Kur'an-ı Kerim'in korunmuşluğu üzerinde yapılan konuşmanın Mushaf'ı da kapsayıp kapsamadığını sormak, teolojik ve mantıki bir gerekliliktir.

Kur'an'ın Korunmuşluğunun Temellendirilmesi Üzerine

Geleneksel tasavvurda Allah'ın "*Kur'an*" adına indirmiş olduğu ayetler (vahiyler), herhangi bir değişime uğramaksızın *Kitap* haline getirilmiş; ilahi inisiyatif ile korunan bu Kitap, Mushaf olarak insanlığa sunulmuştur. Daha sonra *Halku'l Kur'an* meselesi tartışılırken Sünni gelenekte "*kelam-ı nefsi*" ve "*kelam-ı lafzi*" ayırımı yapılmış; "*kelam-ı nefsi olan Kur'an*"ın yaratılmamış, Mushaflarda yazılı olan "*kelam-ı lafzi*"nin ise yaratılmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁹² Kur'an ve Mushaf arasında "yaratılmışlık" açısından yapılan bu ayırimda, "kelamullah" olan Kur'an'ın olduğu gibi bütünüyle "Mushaflara" yazılmış olduğu tartışmasız kabul edilmiştir.

Gelenek, Kur'an-ı Kerim'in korunmuşluğunun niteliği konusunda, yukarıda işaret ettiğimiz üç aşama arasında bir ayırma gitmemiştir. Buna göre Kur'an-ı Kerim (Kelamullah) birinci (inzal) ve ikinci (tebliğ) aşamalarda nasıl korunduysa Hz. Muhammed'in vefatından sonra da (üçüncü aşamada da) aynı şekilde korunmuştur. Bu görüşü temellendirmek üzere müracaat edilen ayet-i kerimelerin başında 15. Hicr suresi, 9. ayet gelir. 2. Bakara, 2; 38. Sad suresi, 29 ve 24. Nur suresi, 1. ayetler gibi başka birçok ayete de bu konuda referansta bulunulur.

492 Sözüünü ettiğim Sünni tasavvur, *Fıkhu'l Ekber*'de İmam A'zam tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: "*Kur'an*, Allah Teala'nın kelimasıdır; *Mushaflarda* yazılmış, kalplerde muhafaza edilmiş, dillerde okunmuş, Peygamber'e (a.s.) indirilmiştir. Bizim Kur'an lafzını söylememiz, yazmamız ve okumamız yaratılmıştır, Kuran'ın kendisi yaratılmış değildir."

Bu ayetlerden 15. Hicr, 9'da Kur'an'ı (Zikr'i) indirmiş olan Allah onu koruyacağını da garantisini vermiştir. Allah'ın koruma garantisi vermiş olduğu Kur'an (Zikr), ayetlerin metne dökülmüş hali olan Kitab'ı (Mushaf'ı) da kapsamaktadır. Çünkü Müslüman gelenek, *Kendisinde herhangi bir şüphenin bulunmadığı* bildirilen 2. Bakara suresi 2. Ayetteki “Kitap”⁴⁹³ kelimesini, sure ve ayetler halinde bölümlenmiş olan bildiğimiz “Kitap” anlamında yorumlamıştır. Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetleri, “Kitap” kelimesinin bu şekilde anlaşılmasına imkân vermektedir. “İçinde ayetleri bulunan müstakil bir surenin indirildiğinden” söz edilen ayet⁴⁹⁴ ile Kitab'ın “ayetleri üzerinde düşünülmesi için indirildiğine” dikkat çeken ayet⁴⁹⁵ bunlar arasındadır.

Kur'an ve Mushaf'ın korunmuşluk düzeyleri arasında yapılan işaret ettiğimiz niteliksel ayırimda ise ayet-i kerimelerde geçen Kur'an veya Kitap kelimeleri, vahyin sadece Hz. Muhammed'in zihnine geliş ve onun tarafından dile getiriliş aşamalarını kuşatacak şekilde yorumlanmaktadır. Bunun gerekçesi olarak *tarihsel gerçeklik olarak olgusal bir duruma* işaret edilmektedir. Buna göre tarihen de sabit olduğu üzere Peygamberimiz döneminde Kur'an-ı Kerim ayetleri somut bir “Kitap” halinde iki kapak arasında toplanıp bir araya getirilmemiştir. Bu iş peygamberimizin vefatından sonra yaşanan bazı olaylar vesilesiyle Hz. Ömer'in teklifi üzerine Hz. Ebu Bekir döneminde yapılmıştır. Bu nedenle Mushaf, insan eliyle ne kadar

493 ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ

494 سُورَةُ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَاهَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (24. Nur suresi, 1): “Bu indirdiğimiz ve uygulanmasını farz kıldığımız bir süredir. Düşünüp öğüt almanız için onda açık âyetler indirdik”; 11. Hud suresi, 1 ayeti de bu bağlamda anlaşılabilir.

495 كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ (38. Sad suresi, 29); 6. Enam, 92; 41. Fussilet, 41-42. ayetler de bu bağlamda okunup anlaşılabilir.

korunabildiyse o kadar korunmuştur. Kendi içinde mantıklı gibi görünmekle birlikte bu açıklamanın *görmezden geldiği veya göz ardı ettiği birtakım hususlar* vardır:

Her şeyden önce Kur'an ayetlerinin inzali ve tebliği aşamalarında ilahi bir yolla korunmuş olduğunu kabul etmek, Mushaf'ın Hz. Muhammed'in sağlığında iken ilk muhatapların zihninde "*vücut-u zihni*" olarak oluşmuş olduğunu kabul etmek anlamına gelir. Çünkü atıfta bulunduğumuz ayet-i kerimeler⁴⁹⁶, Mushaf'ın bir "kitap" olarak, ilk muhatapların zihinlerinde zaten oluşmuş olduğunu gösterir. Bu durumda Hz. Muhammed'in vefatından sonra olan şey, zihinlerde mevcut olan Mushaf'ın, "*vücut-u harici*" olarak gerçekliğe kavuşması demek olur.

Kur'an'ın korunmuşluğu bağlamında yapılan bu ayırımın görmezden geldiği başka bir husus da, korunmuşluğun birinci (inzal) ve ikinci (tebliğ) aşamalarında dikkate alınmayan *tarihsel gerçeklik veya rivayetlerin* Mushaf'ın insan tarafından korunduğuna gerekçe yapılmasıdır. Muteber hadis ve tarih kaynaklarımızdaki bazı rivayetlere itibar edilmesi halinde hangi aşamada olursa olsun Kur'an-ı Kerim'in korunmuş olduğunu savunmak imkânsız hale gelir. Bu konuda Taberi, İbn İshak (*es-Siretü'n-Nebeviyye*) ve İbn Sa'd (*Tabakat*) gibi güvenilir tarihçilerin eserlerinde ve tefsir kitaplarında yer alan "Garanik hadisesi" gibi birtakım rivayetler ile *Sahih-i Buhari*, *Sahih-i Müslim*, *Muvatta* gibi güvenilir hadis kitaplarında "Kur'an'ın orijinalinde mevcut olan bazı ayetlerin, elimizdeki Mushaf'ta yer almadığına ilişkin rivayetleri"⁴⁹⁷ hatırlamak yeterlidir. Bu

496 15. Hicr, 9; 2. Bakara, 2; 38. Sad, 29 ve 24. Nur, 1.ayetler

497 Bunlar arasında Hz. Aişe'ye isnat edilen emzirmeyle (rada') ilgili ayetin nesh edilmesi (Müslim, Rada'a, 24; Muvatta, Rada'a, 18) sebebiyle veya yatağının

rivayetlerin sahih kabul edilmesi durumunda Kur'an'ın inzal ve tebliğ aşamalarında da korunmuşluğunu savunmak mümkün olmaz. Kendi içinde tutarlı olmak adına Kur'an-ı Kerim'in korunmuşluğu temellendirilirken ilk iki aşamada bu tür rivayetlere nasıl eleştirel bir şekilde yaklaşılırsa üçüncü aşamada da öyle yaklaşılmalıdır. Kaldı ki Kur'an'ın üçüncü aşamada ilahi bir yolla korunduğunu gösteren tarihsel pek çok rivayet de vardır. “*Arza hadisesi*” olarak bilinen rivayet bunlardan biridir.⁴⁹⁸

Bu rivayete göre son arzada Peygamberimiz, Cebrail gözetiminde Kur'an'ı baştan sona okumuş, bu okuma esnasında Abdullah İbn Mes'ud ve Zeyd b. Sabit gibi bazı sahabiler de hazır bulunmuştur. Son arzaya bu iki sahabinin iştirak etmesi, Mushaf'ın ilk muhataplar döneminde sadece *vücut-u zihni* olarak değil, *vücut-u harici* olarak da mevcut olduğunu gösterir. Kur'an-ı Kerim bu sahabilerin elinde bir şekilde kitaba dönüşmüş olmalıdır ki, onlar peygamberimizin okuduğu ayetleri takip edebilme imkânı bulabilmiş olsunlar. Aksi halde arzada hazır bulunmalarının bir anlamı olmayacaktır.

Kısaca ifade etmek gerekirse “***Kur'an-ı Kerim ilahi koruma altında, Mushaf beşerî koruma altındadır.***” Şeklinde dile getirilen önerme, işaret ettiğimiz gerekçelerden dolayı doğru değildir. Bu önerme, Kur'an adına referansta bulunulan Mushaftaki

altında saklıyken Rasûlullah'ın tekfin ve defin işiyle meşguliyeti esnasında tavukların yemesi sebebiyle (Serahsi, Usul, II, 79-80; Ahmet Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi, İstanbul 1975 , VII, 369) bu ayetlerin Mushaf'ta yer almadığı rivayet edilmektedir. Ayrıca Hz. Ömer'e isnat edilen güya “*Recm Ayeti*”nin (Buhari, Hudud, 31; Müslim, Hudud 15) Kur'an'da yer almadığı da bu beyanlar arasındadır. (Geniş bilgi için bkz: H. Elik, *Kur'an'ın Korunmuşluğu*, İstanbul 2014, s. 113-115.)

498 Geniş bilgi için bkz: Suyuti, *El İtkan fî Ulumi'l Kur'an* (Kur'an İlimleri Ansiklopedisi), çev. S. Yıldız-H.A. Çelik, c. 1, İstanbul: Madve Yayınları, trsiz, s. 97, 117, 140; Z. Şen, “Arza ve Mahiyeti”, *DEUİFD*, XLII /2015, ss. 43-64.

ayetlerin gerçekten Allah tarafından vahyedilmiş olup olmadığının tartışmalı hale getirmektedir; bu da İslam dininin temel kaynak ve ölçütü olan *Kur'an-ı Kerim*'i “*kaynak*” ve “*ölçüt*” olmaktan çıkartmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından korunmuş olduğunu temellendirmek üzere müracaat edilen her dini delil Mushaf'ta olduğuna göre, Mushaf'ın güvenilirliği şüpheli hale geldiğinde Kur'an-ı Kerim'in güvenilirliğinin de şüpheli hale gelmesi kaçınılmazdır. Kur'an-ı Kerim'e erişimi mümkün kılan yegâne vasıtayı yani Mushaf'ı tartışmaya açmak ile Kur'an-ı Kerim'i tartışmaya açmak arasında sonuç itibarıyla fark yoktur. Son dönemde yazılmış bazı tefsir kitaplarında Nâs suresinden sonra Kur'an suresi olarak bazı dualara yer verilmiş olması; Kur'an'ın bazı ayetlerindeki üslubun tartışmaya açılmış olması bu yeni tasavvurun kaçınılmaz sonuçlarıdır.

Bir başka açıdan da bu önermeyi savunmak, nihai tahlilde Kur'an-ı Kerim'i “hadis-i şerifler” konumuna indirgemek anlamına gelir. İlahi koruma altında olmadığının savunulması durumunda Mushaf ile Kur'an-ı Kerim'i birebir örtüştürmek mümkün olmaz. Mushaf ile Kur'an'ın birbiriyle örtüşmediği durumda ise, Mushaf'ın içinde Kur'an-ı Kerim'den “olanlar” ve “olmayanlar” şeklinde bir ayırım yapmak zorunlu hale gelir. Bu da bir anlamda teolojiyi antropolojiye indirgemekle sonuçlanır.

Daha önce de dile getirildiği gibi Kur'an-ı Kerim'in ilahi otorite tarafından korunduğu hangi yol ve yöntem ile biliniyor veya temellendiriliyor ise Mushaf'ın korunmuşluğunun sağlanması da aynı yöntem ile yapılmalıdır. Aksi halde Kant'ın Aristo metafiziğine yaptığı itirazın sonucuna benzer bir sonuç ortaya çıkar. Bilindiği gibi “Varlığı varlık olarak kavrama” iddiasında

olan Aristo metafiziğine Kant itiraz etmiş; “Varlığı”, “*numen*” ve “*fenomen*” olarak ikiye ayırmış; “*fenomen*” olanın insan tarafından bilebileceğini; “*numen olan*”ın insan bilgisine konu olmayacağını savunmuştu. Kendisinden sonra gelen Pozitivistler ise bir adım ileri giderek belki de Kant’ın öngörmediği şöyle bir sonuca ulaşmışlardı: İnsan bilgisine konu olmayan “*numen*” hakkında konuşmak anlamsızdır; Varlık, sadece “*fenomen*” olandan ibarettir. Benzer şekilde “Kur’an-ı Kerim”in tekabül ettiği gerçekliği, (1) “Allah’ın Hz. Muhammed’e indirmiş olduğu vahiyler” ve (2) “bu vahiylerin metin haline dönüşmüş şekli Mushaf” diye ikiye ayırıp; birincisine “ilahi olarak korunmuş”, ikincisine “beşeri olarak korunmuş” demenin sonu, aslında birincisinin de “beşer ürünü” olduğunun kabulü anlamına gelir. Çünkü birincisinin “ilahiliğini” savunmak üzere müracaat edilen her referans, ancak *beşeri olanda* bulunabilmektedir. Teolojinin antropolojiye indirgenmesinden muradımız budur.